

Dieter Grimm, *Recht und Staat der bürgerlichen Gesellschaft*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt/Main, 1987, ss. 443.

Dieter Grimm, historyk prawa i konstytucjonalista, zajmuje wybijającą się pozycję wśród zachodnioniemieckich badaczy średniego pokolenia. Urodzony w 1937 r., przez kilkanaście lat był współpracownikiem frankfurckiego Instytutu Maxa Plancka, a od 1979 r. jest profesorem prawa publicznego w Bielefeld, gdzie pełni również funkcję dyrektora Instytutu Badań Interdyscyplinarnych. Omawiana pozycja jest zbiorem 15 studiów i rozpraw, jakie D. Grimm opublikował w ostatnich kilkunastu latach na łamach różnych, czasem trudno już dostępnych wydawnictw, a które połączone są pewną wspólną nicią tematyczną; jest nią szeroko pojęta problematyka prawna narodzin, struktury i kryzysu burżuazyjnego modelu społeczeństwa, jego dziejów od czasów zastępowania dawnych stanowych struktur nowym, „obywatelskim” porządkiem społecznym i prawnym aż po czas przynoszący symptomy zmierzchu wraz z załamaniem się gospodarczo-społecznych i politycznych podstaw liberalizmu.

Zawarte w zbiorze publikacje zostały ułożone w kilku częściach, stanowiących węższe grupy tematyczne. Charakter wprowadzenia ogólnego został przez autora nadany rozprawie *Bürgerlichkeit im Recht*, poświęconej rozbiorowi tych elementów systemu, które można uznać za wyróżniki modelu porządku prawnego społeczeństwa burżuazyjnego. W części *Funktion des Staates* obok artykułów: o ogólnych przemianach pojęcia i funkcji państwa nowożytnego w pięciowiekowej tradycji Europy kontynentalnej, o funkcjach współczesnego państwa w dziedzinie kultury, czy o przemianach funkcji społecznych państwa wraz z przechodzeniem od liberalizmu do interwencjonizmu, znajdujemy obszerne studium z tej sfery zagadnień, która zdaje się przyciągać szczególną uwagę autora, tj. spraw z pogranicza problematyki prawno-ustrojowej i prawno-sądowej, wzajemnych relacji między „państwem” i „prawem”, między władzą a społeczeństwem, między ogółem i jednostką w rozwoju nowożytnej państwowości. Mowa tu o pracy *Zur politischen Funktion der Trennung von öffentlichem und privatem Recht in Deutschland*. Autor argumentuje, że utrwalający się w państwach niemieckich XVII i XVIII w. rozdział między prawem publicznym i prywatnym miał już nie tylko znaczenie teoretyczne, porządkujące materię nauki i nauczania prawa, ale spełniał ważną polityczną funkcję w dziedzinie stosowania prawa, służąc władcom — w miarę postępów absolutyzmu — do wyjmowania całej sfery „rządzenia” obejmującej stosunki między władzą a poddanymi spod kompetencji sądów stosownie do formuły „Regierungssachen sind keine Justizsachen”, by ograniczyć te ostatnie do sporów prywatno-prawnych.

Również następna część rozpraw, zebrana pod wspólnym tytułem *Verfassung und Privatrecht* odnosi się do wspomnianej sfery „z pogranicza”. Wiodącą pozycją jest tu obszerne studium *Grundrechte und Privatrecht*, w którym autor podejmuje niezmiernie ważny, a mało dotąd zbadany problem wzajemnych stosunków między „prawami zasadniczymi”, tj. katalogiem praw i wolności obywatelskich zamieszczanych w pierwszych konstytucjach burżuazyjnych, a prawami i wolnościami gwarantowanymi w ustawodawstwie cywilnym. Po analizie różnych modeli wzajemnych odniesień, m.in. na przykładzie Stanów Zjednoczonych, rewolucyjnej i napoleońskiej Francji, konstytucji południowoniemieckich, wreszcie Prus i Austrii, autor dochodzi do wniosku, że konstytucyjne „deklaracje praw”, choć nie pozostawały bez wpływu na faktyczny zakres swobód obywatelskich, miały charakter uboczny, akcesoryjny wobec unormowań prawa prywatnego, które w zakresie gwarancji praw podmiotowych jednostki stanowiły *conditio sine*

qua non burżuazyjnego porządku społecznego. Myśl tę rozwija następnie D. Grimm w artykule nt. stosunku między wolnością polityczną i prywatną u Franza Zeillera; przykładem był tu przebieg prac nad kodyfikacją prawa w Austrii na przełomie XVIII i XIX w. Autor badając kolejne fazy prac nad kodeksem cywilnym i okoliczności usunięcia przez Zeillera z ostatecznej wersji projektu sformułowań o prawach naturalnych, stanowiących w istocie katalog „praw zasadniczych”, konkluduje, że kodeks cywilny austriacki z 1811 r. przejął w tym zakresie funkcję konstytucji i mógł egzystować w warunkach ustroju feudalno-stanowego jako kodeks w pełni „obywatelski”. W tej części zbioru mieszczą się również artykuły o społeczno-gospodarczych i politycznych przesłankach wolności umów, o przesłankach społecznych i gwarancjach konstytucyjnych swobody przekonań, oraz o rozwoju prawa wywłaszczeniowego w dobie powszechnego uprzemysłowienia.

W kolejnej części zbioru znalazło się kilka opracowań z historii nauki prawa; przeznaczona dla słownika encyklopedycznego praca o nauce prawa państwowego w Niemczech w latach 1750-1945, rozprawa nt. rozwoju teorii praw zasadniczych w niemieckiej nauce prawa konstytucyjnego w XIX w., szkic z zagadnień metodologii nauk prawnych XIX w. *Methode als Machtfaktor*, wreszcie artykuł nt. głoszonej przez jurysprudencję narodowosocjalistyczną tzw. „nowej nauki prawa” w III Rzeszy. Wartościowym uzupełnieniem niniejszego zbioru są wypowiedzi D. Grimma o miejscu i roli historii prawa w nauce historycznej.

KATARZYNA SÓJKA-ZIELIŃSKA (Warszawa)